

„Da Costa's Meesterwerken“.

(„Bloemlezing, voorzien van inleiding en toelichting“.)

Wie eenigszins meeleeft in het gebeuren op het terrein der literatuur heeft onder de verschijnselen van den laatsten tijd ook bemerkt een zekere opleving van de belangstelling voor de oudere productie der letterkunde, voor wat aan het jaar 1880 voorafging.

Het in schier ieder opzicht geheel nieuwe van 't tachtigers-werk trok begrijpelijkerwijs de volle aandacht, toen zich met al de luidruchtigheid van jong enthousiasme de nieuwe beweging verhef en het oudere raakte op den achtergrond, te meer wijl het met felle critiek door de tachtigers werd veroordeeld. Gaandeweg echter kwam meer bezonnenheid, groeide de erkenning, dat in de vroegere kunst-productie toch ook artistiekeit was en mannen van '80 zelf begonnen met waardeering te spreken over het werk der vorige periode. Waar in de eerste tachtiger jaren alles zonder onderscheid werd tegen den grond gezwiept wat de 19e eeuw had voortgebracht, kwam allengs milder stemming op, meer rustige overweging, meer objectieve beschouwing.

Bilderdijk was een der eersten, die in z'n eere werd hersteld, door Kloos, maar vooral door Carel Scharren in z'n buitengewoon mooie studie „Bilderdijk's miskenning“; de „Camera Obscura“ van Hildebrand werd — alweer door Scharren — als een „classiek“, echt-nederlandsch werk geprezen, zekere waardeering vond het humoristisch-realisme der veertiger jaren, de bijtende spot voor het werk der predikant-dichters werd zelfs afgekeurd — in één woord de belangstelling in den arbeid van een vorig geslacht werd levendiger.

En die belangstelling groeide, naarmate de jaren voortgingen. In onze dagen leest en geniet men de boeken van Mevr. Bosboom weer, krijgt Ten Kate weer de plaats, die hem toekomt, worden de romans van Schimmelpenninck Lodewijk Mulder, Oltmans herdrukt.

Met name is in dit jaar weer aandacht voor het werk van den voortreffelijken dichter en prozafant Da Costa.

Reeds verschenen twee bewerkingen van z'n bekend vlugschrift „Bezwaren tegen de geest der eeuw“ (van Ds Vonckenberg en Ds Rullmann), kwam een volksuitgave van z'n complete gedichten uit, werd door Byvanck, Poelhelcke, Koopmans, Rullmann, mannen van verschillende richting, over hem en zijn werk geschreven, en door geschriften als Gewin's „In den Réveilkring“ of Rullmann's herdruk van „Oudere Tijdgenooten“ de tijd van Da Costa belicht en zoo de waarde van z'n werk geaccentueerd. We juichen dit alles van harte

achte Dr Kuyper het noodig de juiste verhouding aan te geven, waarin we ons tegenover de ethische richting hebben te plaatsen. En dan stelde hij als richtsnoer voor onze gedraging deze vier: 1o Verheer nooit het bedenkelijke, dat in de ethische richting als zoodanig schuilt; 2o Zet wijd steeds uw broederhart open voor de broeders, die nog met deze richting afdolen; 3o Onderscheid wel tusschen die oudere, beproefde mannen, die nog handen aan 's Heeren volk hebben, en 's Heeren volk aan hen, — en die jongere ethischen van de tweede generatie, die reeds zoo ongelooflijk veel verder afdoelen; en 4o Beijver u op alle manier, om de schoonheid en de heerlijkheid van de heiligheden der zuivere waarheid weer met ongebroke straal op de harten te doen werken. Maar juist omdat hij meende, zich op dit ruime standpunt te mogen en te moeten plaatsen, voelde Dr Kuyper zich dan ook gedrongen, op het hoofdpunt, gedurig weer, aan de oudere ethische broeders de vraag voor te leggen: of ze zich nog langer met de latere ontwikkeling der jongere ethische richting konden vereenigen. Want de kwestie diende toch eens uitgemaakt, of het aanging, of het oirbaar, of het met de gewone eerlijkheid onder menschen bestaanbaar was, om over de Heilige Schrift te oordeelen, gelijk de jongere ethischen deden, en desniettemin tot de gemeente met het zeggen te komen: „We prediken u den Christus der Schriften!“ Dit nu, zoo meende de redacteur van De Heraut, kon niet. Wie door zijn critische onderzoekingen gedrongen, over de Schrift waagde te oordeelen, gelijk de jongere ethische school deed, die tastte niet slechts de Schrift, maar ook wel terdege den Christus zelven aan (nr 181).

Te zeggen: „de Schrift tast ik aan, maar den Christus laat ik staan“, is misleidend. En juist omdat de ethische godgeleerden niet kunnen willen, dat de gemeente door hen misleid wordt (dit toch zou zeer onethisch zijn), zoo eischt zorg voor den geestelijken welstand der gemeente en eerlijkheid beide, dat men eens zeer ernstig onderzoekte, of dat voorgeven wel bestaanbaar is, en of iemand, die van de Schrift maakt, wat de jongere ethischen er van maken, niet ook iets heel anders van den Christus heeft gemaakt (nr 182).

duidelijker bewustwording van hetgeen wij bezitten, als voor onze profetische taak tot overwinning der wereld deze fonkeling van de ware wijsheid in de dwalende wijsbegeerte gade te slaan.

Hegel zou geen macht gehad hebben in de wereld der wetenschap, wanneer hij niet een stuk echte wijsheid gevonden en uitgesteld had.

Ware wijsheid is zijn leer, dat niet een blinde natuurdrang, noch een redeloos toevalspel, de geschiedenis der menscheit beheerscht, maar dat de geschiedenis is verwerkelijking van gedachte (hetgeen de Schrift noemt: vervulling van den raad Gods).

Ware wijsheid is er ook in de leer, dat de natuur zelf niet als een product of samenstel van stof en kracht mag beschouwd worden, maar als objectivering van den Geest (hetgeen de Schrift noemt: Zonder het Woord — Logos, is geen ding gemaakt, dat gemaakt is).

Wijsheid ook in de gedachte, dat de gebeurtenissen niet de lijn volgen van den cirkel, maar de lijn van ontwaarding en ontwikkeling.

Maar nu is het niet minder belangwekkend, en instruerend, om te zien, hoe elk stelsel mank gaat (ja echt mank) door zijn onvolledigheid en eenzijdigheid, hoe dit tekort zelfs het geheel tot gevaarlijke dwaling maakt.

De filosofen zijn dikwijls als de tirannen, die onrechtvaardig een deel des volks protegeeren, en daardoor zichzelf ten val brengen.

Hegel's heerschappij in het rijk der wijsbegeerte heeft niet lang geduurd, omdat hij een gewichtig en primordiaal stuk der waarheid bitter verwaarloosd heeft, namelijk de waarheid der onwaarheid, der zonde!

De oude kwaal, waaraan zoowat alle buiten-christelijke filosofen gelaboreerd hebben, zal de lezer opmerken.

Hij heeft gelijk, ach, van de oudste Grieksche tijden aan, kwam te schaarsch de wijsgeerige denker tot den bodem aller vragen, waar der wereld zondschuld ligt.

Maar bij Hegel was de oppervlakkigheid en on-wijsheid ten opzichte van de werkelijkheid der zonde wel zeer opmerkelijk groot.

We hebben er reeds over gesproken en getoond, hoe hij de zonde feitelijk ont-zondigt, ja vergeestelijkt, door haar een plaats te geven in het ontwikkelingsproces van den Geest.

Hier houdt zijn systeem op éénzijdig te zijn en wordt het naakt onverstand.

Een zóo barre miskenning van de werkelijkheid moest aanleiding geven tot een nog andere reactie dan de reeds genoemde.

Hegel roept om Schopenhauer.

Ja, dit is een hoogst merkwaardige „ironie der geschiedenis“, na Hegel, den man, die leeraart, dat de hoogste Rede de wereld regeert, een filosoof te zien verschijnen, die zegt: Het lijkt eer, dat de duivel baas is in deze wereld!

Er zijn verschillende redenen, waarom Schopen-

hauer in deze artikelenreeks de aandacht verdient.

Hij is het type van den wijsgeer voor wien de ontdekte waarheid zelf het karakter van openbaring draagt. Schopenhauer vergeleek de verschijning van zijn systeem gaarne met het zichtbaar worden van den Mont-Blanc, wanneer de morgenzon de nevelen van haar top wegvaagt. Ook sprak hij van zijn stelsel als van een kind, dat in hem ontvangen en uit hem geboren was.

Voorts is Schopenhauer voor ons „gewichtig“, omdat hij als de eerste werkelijk-populaire filosoof zijn intree maakt in de z.g. intellectueele wereld. Descartes, Kant, Hegel, zijn door „het volk“ nooit gelezen, — vooral de laatste twee zijn slechts toegankelijk voor weinigen, — maar Schopenhauer is (ten deele) grijp- en genietbaar voor een hoop menschen, die anders aan filosofie een hekel hebben. Schopenhauer was niet alleen een groot denker, maar ook een groot zegger, een profeet! Door de verbluffende frisheid van zijn gedachten, zijn prikkelenden, pakkenden, stijl moest hij wel zielen veroveren, die voor zijn machtige voorgrangers onbereikbaar waren.

En dan vooral is Arthur Schopenhauer voor ons interessant, omdat hij werkelijk een stuk wijsheid ontdekt en gepropageerd heeft, dat door „de anderen“ min of meer verwaarloosd is, namelijk het inzicht in de macht, ja, laat ons maar zeggen de majesteit, van den wil, óók in de wereld van het denken.

Andere filosofen (Kant, Fichte) hebben den mensch wel als een wilend wezen erkend; rekenen wij Augustinus ook tot de wijsgeeren (en daar is reden voor), dan kunnen we zeggen, dat de kern van wat bij Schopenhauer als wijsheid kan gelden in vroeger tijd heusch niet onbekend was; maar het nieuwe bij Schopenhauer is, dat hij poogt het wereldgeheim te onthullen, door den wil als den oergrond van al het bestaande, ook van het menschelek leven in zijn wijdten omvang, te beschouwen.

Schopenhauer is wel niet de stichter, maar toch de beweging, van de richting, die in de nieuwe wijsbegeerte den „toon“ aangeeft, namelijk van het voluntarisme (voluntas = wil).

Het zal onzen lezers interesseeren eens in een praktisch voorbeeld te zien, hoe nauw in de wijsbegeerte (en dus niet in den godsdienst alleen) persoon en stelsel samenhangen, en hoeveel waarheid er is in de (reeds door ons genoemde) stelling van Fichte: „Wat voor filosofie men kiest, hangt daarvan af wat voor mensch men is“.

We zullen daarom ditmaal, nu wij de filosofie van den voluntaristischen kant gaan bekijken, eens afwijken van onze gewoonte, alleen de hoofdlijnen en grondbeginselen van de leer weer te geven, en eerst een beeld ontwerpen van den vader van het modern pessimisme, dat zulk een verschroeienden en verpestenden invloed heeft uitgeoefend op de geestesstemming van onzen tijd.

B. W.

KUYPER-BIBLIOGRAFIE.

door

J. C. RULLMANN.

LXXXV.

71. De hedendaagsche Schriftcritiek in hare bedenkelijke strekking voor de Gemeente des leventen Gods. Rede, bij het overdragen van het rectoraat der Vrije Universiteit, gehouden den 20sten October 1881. Amsterdam, J. H. Kruij 1881.

In het begin dezer rede zegt Dr Kuyper, dat meer dan één op een antwoord dezerzijds over dit hoofdpunt in den strijd der geesten reeds sinds maanden drong.

Tot recht verstand van den titel behooren we dan ook na te gaan wat er in de laatste maanden over dit onderwerp gediscussieerd was.

En dan moeten we teruggaan tot de verschijning van het proefschrift van Dr J. Th. De Visser over de daemonologie van het Oude Testament.

In De Heraut van 19 September 1880 schreef Dr Kuyper tegen deze dissertatie een ernstige klacht, wegens de algeheele onderminning van de Heilige Schrift, die in dit stuk uitkwam. Onomwonden toch werd hier uitgesproken, dat de eerste hoofdstukken van Genesis, die grondslag der gansche Godsopenbaring; geen openbaring, maar slechts een product van menscheleke voorstelling zijn; niet van Mozes, maar van anderen afkomstig, en vermengd met heidensche in-mengelen.

De candidaat J. H. Gunning J.Hzn had geen vrede met dit oordeel over Dr De Visser's dissertatie, en zond daarom in het volgend nummer van De Heraut een protest daartegen in. Dr Kuyper verduidelikte nu zijn oordeel, en schreef, 3 Oct. 1880:

Dr De Visser leert, dat Gen. 3 niet van Mozes is; ook niet uit Mozes' tijd; maar van veel later; uit de dagen der Koningen. Hij leert, dat in dien veronderstelden tijd, dit stuk niet saamgesteld is uit een verhaal van wezenlijk gebeurde feiten, maar uit gefantaseerde voorstellingen, die de auteur van dit verhaal zich alzoo heeft ingebeeld. Hij leert alsmede, dat deze gefantaseerde verhalen hem

niet zijn ingegeven, maar door hem zelf zijn uitgedacht. Dat de openbaring ten deze alleen hierin bestaat, dat God de Heere in de Hebréuwsche levens- en gedachtenwereld zekere bepaalde waarheden tot het bewustzijn der vroomste menschen had laten komen. En dat alsnó deze schrijver de stof voor zijn stuk uit het Hebréuwsch bewustzijn genomen, en slechts voor wat de voorstelling betreft met Heidensche bestanddeelen vermengd heeft.

Van deze voorstelling nu verklaren wij zoo stellig en beslist mogelijk, dat ze in beginsel volstrekt modern is; geheel den bodem der Heilige Schrift van onder het geloof der gemeente wegneemt; en dat geleerden die deze meening zijn toegedaan (geheel afgezien natuurlijk van de meer of minder vrome gesteldheid van hun hart; waarover we noch oordeelen kunnen noch mogen) onbewimpeld aan de gemeente behooren te verklaren: ons wetenschappelijk standpunt inzake de Heilige Schrift is vlak het tegenovergestelde van dat der kerk aller eeuwen en valt in beginsel geheel samen met dat der modernen.

Dit Heraut-artikel gaf vervolgens Ds F. E. Daubanton een Open Brief aan Dr Kuyper in de pen, waarin hij to protesteerde tegen diens bewering als zou er geen principiëel verschil zijn tusschen de kritiek der ethischen en die der modernen; 2o deze en soortgelijke quaesties, als van uitsluitend wetenschappelijke aard, buiten de competentie der gemeente achtte te vallen; 3o een woord ten beste gaf over de symbolische Schrift-verklaring en het geloof der gemeente, en 4o aan Dr Kuyper de bede richtte: „Toon ons de eenige methode! Geef ons eene nieuwe kritiek!“

In De Heraut van 23 Januari antwoordde Dr Kuyper, dat, wat de heer Daubanton verlangde, onmogelijk door een enkel boek, maar alleen door een faculteit, na verloop van jaren, kon gegeven worden. Dit drong mede tot de oprichting van de Vrije Universiteit. Voorts hield de schrijver vol, dat er geen principiëel verschil was tusschen de modernen en ethischen op het terrein van de kritiek der Heilige Schrift.

In volgende nummers van De Heraut werd nu gewezen op de heillooze spanning tusschen de gemeente des Heeren en haar leeraars (nr 179). En waar Ds Daubanton beweerd had, dat er geen antithese bestond tusschen ethisch en gereformeerd,